

פתח דבר

המגמה של חיפוש שורשים ותחיית המורשת של קהילות ישראל, שהחלה לאחר העלייה ההמונית לארץ, מתחזקת והולכת בשנים האחרונות, והנסיונות לתיעודה ולהנצחתה על ידי חוקרים ומכוני מחקר מתרבים והולכים ובראשם מכון בן-צבי בירושלים. פרקים נכבדים נכתבו בארץ גם על כמה קהילות במרוקו.

מחקרים ומכוני מחקר על קהילות מרוקו

במשך הזמן קמו מכונים בארץ לתיעוד הקהילות היהודיות במרוקו ויצירותיהן הרוחניות. הראשון שבהם הוא מפעלו החשוב של ר' דוד עובדיה, רבה האחרון של קהילת צפרו, שהנציח קהילה זו בחמישה כרכים בשם 'קהלת צפרו' הכוללים מנהגי קהילה, תולדותם של חכמים ומשוררים ומאות תעודות. ממשיך דרכו הוא מכון 'אמרי שלום' בראשות הרב ד"ר רפאל מאמאן המתעד את היצירה של חכמי מאמאן בצפרו. מכון שלישי 'אורות יהדות המגרב' בלוד מיסודו של הרב פרופ' משה עמאר המוציא לאור ספרי שו"ת, מנהג ופיוט ועוד. מכון נוסף 'אות ברית קדש' באשדוד עוסק בהוצאת כתביו של ר' יוסף כנפו ממוגדור ומוציא לאור אף כתב עת שנתי בשם 'ברית' בעריכת אשר כנפו זה למעלה מ-25 שנה. מכונים אחרים עוסקים בהוצאה לאור של היצירה לחכמי אביחצירא ומנוהלים על ידי בני המשפחה דוגמת מכון 'נר יצחק' בירושלים בראשות ר' שמעון, שני מכונים בשם 'אביר יעקב'; האחד בנשיאות ר' ברוך בנתיבות והאחר בהנהלת ר' דוד בנהריה. כתבים יוצאים גם מטעם מוסדות ר' אלעזר ז"ל בבאר שבע ור' רפאל באשדוד. מכון נוסף 'ברכת אליהו' בנתניה בהנהלת ר' אליהו ילוז עוסק בהוצאת כתביו של ר' אליהו ילוז, יליד מזגידיא בתאפילאלת. אחרון חביב הוא מכון יששכר בירושלים 'אור המערב' המנוהל בהצלחה על ידי הרב מאיר אביטבול העוסק בהוצאה לאור של מאות כתבי יד לחכמי מרוקו, והוא הגדול והמתמיד מכל המכונים. חגיגה לעיניים ושמחה ללב לראות את תערוכת הספרים חדשים לבקרים הן בספרייה והן בעלונים המופצים מפעם בפעם לקהל הרחב שלו ושל 'אורות יהדות המגרב' בלוד.

בנוסף למכונים הנ"ל נתחברו גם ספרים על קהילות שונות במרוקו: 'מפאס לירושלים' מאת שמעון אלכסלאסי; 'אבני זיכרון לקהילת מראכש' מאת חביב אבגי; 'זיהי בעת המלאח' מאת יוסף טולידנו, ואחרון חביב – מפעלו המעמיק והמקיף של מר רפאל בן סמחון על קהילת מכנאס ומנהגיה, הראוי לכל הערכה, שיצא ב'אורות יהדות המגרב' מיסודו של הרב פרופ' משה עמאר.

המחקר הנוכחי על קהילות תאפילאלת

מחקר זה משמש במה חדשה לתיעוד ולהנצחה של הקהילה והשירה במרוקו ומתמקד בקהילות תאפילאלת: תולדות היהודים בקהילות אלו, אורחות חייהם ומנהגיהם, הגותם והשקפת עולמם, יצירתם התורנית והפיוטית.

כרך זה מתמקד בתיעוד האירועים והמנהגים הקשורים במעגל האדם מן הלידה ועד לפטירה ובתיאורם בשילוב דרושים, פיוטים ותיאורי הווי. בעקבותיו יבואו כרכים נוספים במעגל השנה והקהילה ככל אשר יגזור עלינו ה' חיים של טובה וברכה.

דברי תודה וברכה למפייצים במחקר

כאן המקום להודות לכל המסרנים המפורטים בשמותיהם בסוף הספר ולכל המסייעים לקידום מחקר זה: ראשון שבהם הוא אדוני אבי זצ"ל, ר' יצחק נזרי, יליד ארפוד, מסר לי בעל פה כל הידוע לו על קהילות תאפילאלת. אדוני אבי שימש חזן ודרשן, שוחט, מוהל, מלמד וסוחר, תלמידם של ר' ישראל אביחצירא ובנו ר' מאיר זלה"ה, שהוסמך על ידיהם לשחיטה ולמילה, לשליחות ציבור ולהוראת תשב"ר, כפי שמפורט בתעודות הסמיכה שהעניקו לו. הרב מסעוד מלול זצ"ל, סופר בית דין וסופר סת"ם, חזן ומלמד תשב"ר בארפוד – הפקיד בידי דרושים לבר מצווה, שניים מהם נדירים בכתב יד, העשירני בפרטים רבים, והיה לי לכתובת נאמנה הן בביקורי בביתו והן בשיחות טלפון. ר' בנימין ב"ר אברהם לעסרי מקצר א־סוק, עדכן אותי במנהגי האזור והשיב על כל שאלותיי בנפש חפצה; מר משה מלול, בן דודתי, מסר לי קונטרס המילה בכתב יד של מור אביו ר' יצחק ז"ל מארפוד. מר שלמה נזרי מחיפה שלח לי כתבי יד של מור אביו; מר משה אילוז ורעייתו ז'וליט מבצאר שלחו לי את הספר הצרפתי על בצאר ותמונות משם; מר משה ב"ר אליהו שטרית מסר לי נוסח כתב יד של פיוטי מילה; מר אהרן בן ר' שמעון סבאג מגיגלאן מסר לי קונטרס פטירה. ר' יחיא סבאג ממיתר יידעני בטלפונים חשובים של מסרנים מקהילות שונות בתאפילאלת. הרב שלמה סבאג הפקיד בידי איגרות וקינות מתאפילאלת וחומר על ר' משה תרג'מן, והיה לי לאוזן קשבת ואיש עצה. ד"ר אבי עילם אמזלג סרק עבורי מסמכים רבים בכרך זה ודאג לי לכרכים מצולמים של אוצר השירה והפיוט לדוידזון. מר יעקב אוליאל, יליד בצאר, נהג בי בעין יפה והציע את עזרתו במבחר תמונות מספריו; מו"ר נסים אמסלם עודדני בעל פה ובכתב; מר אהרן אביחצירא נתן הסכמתו וחסותו לפרסום תמונות המשפחה ושלה עידודיו בעל פה ובכתב; ר' אברהם אצלן, תלמיד־חכם רואה חשבון ואיש מחשבים, עזר בכל העניינים הטכניים של הקבצים; לדר' צבי מלאכי ששימש שד"ר מיוחד

ותיווך ביני ובין הסדר; לר' אשר כנפו ששלח לי חומר עברי וצרפתי וקישר ביני ובין החוקר יעקב אוליאל.

ברכות לחוקר, מר אמנון אלקבץ, על תרומתו לעילוי נשמת אחותו שושנה ואחיו יוסף בני רמו.

ברכות לעו"ד צחי אבו ולאביו היקר יחיאל מאשדוד על תרומתם הנכבדת לספר, ימלא ה' כל משאלותיהם ויזכו לרוב נחת הם ובני משפחותיהם.

תודה וברכה למר יצחק אטיאס מאשקלון, על תרומתו, ה' יהא בעזרו אמן.

ברכה רבה למר רפי אביטל מלוד על עידודו הרב.

אחרונים חביבים, הבנים אשר ושלום, בניו של ר' מאיר שטרית, נשיא חברא קדישא בארפור על תרומתם לספר.

שלום שלום לקרוב ללב, חבר וידיד אמת, ממשפחתנו ומגואלנו, עו"ד שלום בן שטרית, שניחן בלב טוב ובעין יפה, ההולך בדרכי אביו, על שנטל על עצמו משימה נכבדת, הקדיש מזמנו והתרים נדיבי עם למען הספר. עו"ד שלום הוא הראשון ששלח לי כל חומר שהיה ברשותו: ספרים, תעודות ומסמכים. יהא ה' תמיד עמו, ואשר הוא עושה, ה' יצליח בידו אכי"ר.

רב תודות לדר' יאיר ברקאי, ראש מכללת ליפשיץ בירושלים, ולדר' יעקב הדני, בעבר – ראש המכללה, ראש מינהל החינוך הדתי בישראל וראש המרכז להגות בחינוך היהודי – על המלצותיהם ותמיכתם בספר.

תודה מיוחדת לר' ישראל בן ישי, מצוות ההנהלה של מכללת ליפשיץ, ששלח לי את כל מה שברשותו ועזר בתחומים נוספים, דבר שאפשר לי להתפנות למחקר זה ולכותבו ביישוב דעת בשנים האחרונות, טוב עין הוא יבורך!

ברכות נאמנות לפרופ' יוסי כץ, יו"ר בית ההוצאה, לצוות ההפקה של ההוצאה לאור המפורסמת במוניטין שלה, מרגלית בראשם ואחריה: חני ורייצ'ל, יעל ומשה שפרבר ושאר המפיקים על עבודת הקודש בכל ספר, עד שהופכים אותו לסולת נקיייה.

וברכך ה' באסמיך – אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מהעין הוא הלקטור האחד או יותר, שקראו מחקר זה ואישרוהו – יזכו לברכות מן הרואה ואינו נראה. הכול הולך אחר החיתום, להאי גברא רבה, פרופ' משה בר-אשר, נשיא האקדמיה העברית וחתן כל הפרסים, ולמפורסמות אין צריך ראיה, שקרא את כל הספר והטביע את חותמו 'עם הספר'. פרופ' בר-אשר, יליד תאפילאלת, מצוי היטב במנהגי קהילותיה, סייע בידי בשיחות רבות בידע שלו על תאפילאלת: מנהגים, אישים, נופים וניבים – איזן ואישר, והכול בענווה ובעין יפה. ימלא ה' כל משאלותיו לטובה!

אחרונים לברכה בני משפחתי ובכללם אחי אברהם ובניו ישי ואופיר, שתמכו במחקר זה. ואחרונה חביבה, נות בית תחלק שלל, ברוריה מנשים תבורך, שהעניקה לי את הזמן הדרוש לכתביה, לפיכך שותפה היא לספר 'ותורת חסד על לשונה'.